

Párkapcsolati stabilitás és családról alkotott
elképzelések -
Demográfiai mutatók és értékrend hatása a
párkapcsolatokra

FLE 918

Tartalom

A téma szakirodalmának áttekintése	3
Az új párkapcsolati formák elterjedése	4
A párkapcsolatok stabilitásnak romániai helyzete.....	7
A párkapcsolatok szocio-demográfiai jellemzői	11
Kor, nem, iskolázottság, lakóhely és jövedelem a családi állapot függvényében	12
A párkapcsolati formák társadalmi-gazdasági jellemzői	14
Párkapcsolatok jellemzői az értékrendszer alapján	16
A vallásosság vizsgálatának eredményei	16
Az értékrend vizsgálat eredményei	19
A családdal és családon belüli szerepmegosztással kapcsolatos beállítódás.....	22
Összefoglalás	28
Függelék	30
Hivatkozások.....	32

Tanulmányunkban két területre összpontosítunk, egyrészt a különböző párkapcsolati formáknak az erdélyi társadalom szocio-demográfiai mutatóival és értékszemléletével kapcsolatos összefüggéseire, másrészt a családról és nemi szerepfelfogásról alkotott elképzelésekre. Célkitűzésünk annak feltárása, hogy létezik-e kapcsolat a stabil, hagyományos párkapcsolati forma és a különböző strukturális és kulturális tényezők között, mint például az értékek vagy attitűdök. Hipotézisünk, hogy az eltérő párkapcsolati formákban élők különböznek egymástól mind szocio-demográfiai jellemzőkben, mind pedig értékorientációik és családdal kapcsolatos beállítódásaik terén. Kulturális megközelítésben, mind a családról, családon belüli szerepmegosztásról szóló percepciók, mind pedig a különböző párkapcsolat típusok melletti döntések mögött társadalmilag beágyazott érték és normarendszert feltételezünk, értékvezérelt cselekvésnek tekintjük őket. Azt feltételezzük, hogy a hagyományos, stabilabbnak tekintett házastársi kapcsolat fenntartására irányuló döntés és bizonyos tradicionális értékek szoros összefüggést mutatnak egymással, továbbá a nem hagyományos párkapcsolatok más, inkább az individualizáció irányába elmozduló értékekkel mutatnak összefüggést. Előfeltevésünk ellenőrzésére az Országos Statisztikai Hivatal természetes népmozgalmi statisztikájának 1990-2011 közötti adatait és a Kárpát Panel kutatási program adatrendszerének 2007-es és 2010-es hullámát használtuk.

Kulcsfogalmak: második demográfiai átmenet, párkapcsolati stabilitás, párkapcsolati pluralizáció, vallásosság, tradicionalizmus, deszakralizáció, családon belüli munkamegosztás, nemi egyenlőtlenség

A téma szakirodalmának áttekintése

Szociológiai és demográfiai tanulmányok (Pongrácz 2011) egyaránt a párkapcsolati stabilitás legjellegzetesebb –bár nem egyetlen és kizárólagos – mutatójának, a házasságot kötők számának erőteljes csökkenéséről számolnak be: a hatvanas évektől, amikor majdnem minden nő életében legalább egyszer férjhezért vált, napjainkra várhatóan 40%-ra csökken a házasságot kötő nők száma. Tóth (2002) ennek hátterében több tényező együttes hatását látta, mint a házasságkötés korának későbbre időzítése összefüggésben az oktatásban eltöltött hosszabb idővel, ugyanis a tanulói szerep kevésbé egyeztethető össze a házasságban elvárt szerepekkel. Ezen kívül az elmúlt évtizedekben a család társadalmi megítélése is sokat változott, a házasság korábban ki nem mondott negatívumai előtérbe kerültek és erodálták házasságot, mint kizárólagosan elfogadott párkapcsolati formát, közben folyamatosan váltak

népszerűvé és a közvélemény által elfogadottá olyan alternatív párkapcsolati formák, mint az élettársi kapcsolat, látogató párkapcsolat, szingliség, tehát a párkapcsolatok pluralizálódtak.

Az új párkapcsolati formák elterjedése

A kutatók egybehangzó véleménye, hogy a párkapcsolati felfogásokkal kapcsolatos szemléletváltás, valamikor a hatvanas évek végén, a hetvenes években kezdődött, nagyjából egy időben a szexuális forradalommal. Természetesen ez nem jelenti, hogy korábban nem léteztek a dominánstól eltérő életformák, párkapcsolattípusok, és azt sem, hogy az alternatív kapcsolatok a jövőben kiszorítják a hagyományos, házastársi kapcsolatokat. Ami változott és mindenképpen említést érdemel e kapcsolatok számszerűségén túl, az jellegük és társadalmi jelentéseik, értelmezési módjaik, hogy tudniillik korábban deviánsnak minősülő életformák széles körben elfogadottá váltak és az ezeket megjelölő pejoratív nyelvi terminusok, mint vadházasság vagy potyagyerek, kikopni látszanak a nyelvhasználatból (Somlai, 2013). Több szerző (Knox, 1988; Lévai, 2000; Tóth, 2002; Somlai, 2013) egyetért abban, hogy az alternatív párkapcsolati formák kibontakozásában fontos szerepet játszott a fogamzásgátló szerekhez való hozzájutás a legszélesebb rétegek számára.

Házasságok

A modern család kialakulását megelőzően a házasság alapvetően egy olyan intézmény, amely keretet biztosít a szexuális viselkedés szabályozhatóságára, stabilizáló, társadalmi reprodukciós funkcióval bír és inkább érzelemmentes (Shorter, 1975). A párválasztásban és házasságkötés során az érzelmek fontossága a családok korábbi fő funkcióinak, a termelés és fogyasztás családon belüli szerepének visszaszorulásával értékelődött fel. Knox (1988) a házasságok kétféle típusát különbözteti meg: a tradicionális házasságban a rítusok és szabályok szerinti házaseletet hangsúlyozza, ellentétben a modern házassággal, amelyet leginkább a barátsághoz hasonlít, ahol a (baj)társ-szerep, mint olyan a hangsúlyosabb. A tradicionális házasságot megelőzően a partnerek nem éltek együtt, a feleség rendszerint felvette a férje nevét, és a férj töltötte be a domináns szerepet a házasságban, felesége pedig inkább engedelmeskedett. Mindkét félre merev házasság-erkölcs szabályok voltak érvényesek, a szexuális együttlétet a férfi kezdeményezte, míg a nő kötelességszerűen eleget tett a kezdeményezésnek. A női feladatok rendszerint a gyermekvagyásban és háztartási feladatok ellátásában merültek ki, a család jövedelmét egy keresetből, a férfiéből biztosították. Az iskolázottság csak a férfi számára bírt jelentőséggel, akárcsak a karrier, amelynek döntő szerepe a lakóhely megválasztásában is tetten érhető volt. Ellenben a modern házasságokban, a felek a házasság előtt is már gyakran együtt élnek, a nők megtarthatják nevüket, a

házastársak egyike sem tölt be domináns szerepet, a házasságra vonatkozó szabályok rugalmasabbak, az intim együttlétet is mindkét fél kezdeményez(het)i. A modern házasságra a kétkeresős családmódel jellemző, az iskolázottsági egyenlőség mindkét fél számára fontos, a szülők pedig együtt gondoskodnak a gyerekekrevelésről és a lakóhelyválasztásról.

A hagyományos polgári értékrendű családi és házassági együttélési formák megítélése eltérő a különböző diskurzusokban, hiszen a fentebb összefoglaltak mellett könnyen elevenednek fel olyan negatív jellemzők, mint a (házas) nőket és férfiakat eltérően ítéelő kettős erkölcs vagy a házassági kívül született gyermekek sorskérdései. Másrészt a társadalmi emlékezet fölöttébb szelektív, amennyiben az eszményi polgári család fölötti nosztalgizácók irányából közelítünk a kérdés fele, ezt támasztja alá Somlai (2013) a családszervezetekben végbemenő változásokat nyugati kultúrtörténeti kontextusban áttekintő munkája.

A legtöbb szerző egyetért a gazdasági okok és házasságok dinamikájának összefüggésével. A nők kereső tevékenységének elterjedése Veres (2006) szerint kevésbé ösztönzi a házasságkötést, ha a nők képesek egy normálisnak tekintett életszínvonal fenntartására, számukra a házasság nyújtotta anyagi biztonság mellékes. A gazdasági tényezők tárgyalásánál Tóth (2002) e mellett kitér arra a rétegre is, aki éppen hátrányos helyzetéből fakadóan nem tud a házasság-típusú párkapcsolat mellett elköteleződni, a házasság előtt vagy helyett inkább élettársi kapcsolatot köt (pl. a pályakezdő munkanélküliek).

Élettársi kapcsolatok

Az (amerikai) élettársi kapcsolatok általános jellemzői Knox (1988: 188-189) összegzése alapján, hogy az együtt élő párok 25 év felettek, kevésbé vallásosak, felekezeti szempontból pedig a katolikusok hajlottak leginkább az együttélésre, a fundamentalista protestánsok a legkevésbé. Magasabb volt közöttük a droghasználók aránya (marihuána), a háztartási munkamegosztás szempontjából beállítódásuk tradicionális, fele a pároknak már élt házasságban. Az élettársi kapcsolatban élők, kapcsolatuk jellegének pozitívumaként említették, hogy (különösen a férfiak) kevésbé hajlamosak idealizálni a partnerükről kialakított képet, mely szerint partnerüknek mindig vidámnak, jókedvűnek, higgadtnak, ésszerűnek és boldognak kell lenni. Brown - Booth (1996) szerzőpáros meglátása, hogy a házasok és élettársi viszonyban élők kapcsolatának jellege több ponton hasonló, például a felek együtt élnek, megosztják személyes erőforrásaikat, nem folytatnak másokkal intim kapcsolatot, számos esetben nevelnek közös- vagy előző kapcsolatból született gyereket. Az élettársi kapcsolatok fele a hivatkozott kutatás szerint két éven belül felbomlott, és

általánosságban elmondható az élettársi kapcsolatokról, hogy nagyobb arányban bomlanak fel a házasságoknál, még a közös gyerekkel rendelkező párok esetében is (Wu-Musick, 2008). További vizsgálatok is rámutattak az élettársi viszonyokból létrejövő házasságok instabilitására, például azokkal a házasságokkal szemben, amelyek esetében a felek korábban nem éltek együtt (Lyngstad – Jalovaara, 2010), aminek okát egyrészt a tradicionális házassághoz ragaszkodók konzervatív, tehát válást elutasító, vallásos szemléletével magyaráznak, ellentétben az alternatív kapcsolatokat előnyben részesítők liberális szemléletével szemben.

Elterjedt nézet a párkapcsolati formák térbeli különbözősége is. A városok anonimitásából és az ott élő emberek liberálisabb gondolkodásmódjából fakadóan, az urbánus környezetben élők között gyakoribbak az élettársi - általában gyerekek nélkül - élő kapcsolatok. Európában, az élettársi kapcsolatban élők népességen belüli részaránya Észak- és Nyugat-Európában a legmagasabb, ahol főként az iskolázottabb, értelmiségi középréteg részesíti előnyben a párkapcsolat e formáját a házassággal szemben. Közép-Kelet-Európában az élettársi kapcsolatok többsége inkább a kényszerűség okán létesül, a bizonytalan munkaerőpiaci- és lakáshelyzettel rendelkező, nagyobb szegénységi kockázatnak kitett párok házasság helyetti együttélési alternatívája (Somlai, 2013; Hiekel et al., 2012), vagy a szegények házassága (*poor man's marriage*).

Szingliség

A házassággal szembeállított szingliség felfogható életmód és mintegy várakozási fázisként (Konx 1988; Somlai 2013) a különböző típusú párkapcsolatok (házasság, élettársi kapcsolat, látogató párkapcsolat stb.) melletti döntéshozatalok között, viszont már a nyolcvanas évek Amerikájában növekvőben volt a soha házasságra nem lépő egyedülállók száma. Magyarországon a tartósan egyedül élők közül egyötöd választja tudatosan ezt a fajta életformát, azonban a népesség mindössze 5%-a tartja ideálisnak a tartós párkapcsolattól és egyben kötöttségektől mentes életet (Pongrácz, 2011), a szinglik többsége ellenben (Somlai, 2013) kényszerűségié él meg ezt az életmódot.

A szingli életvitel a köztudatban gyakran összekapcsolódik a karrierista törekvésekkel, és ennek a gyermektelenségre gyakorolt hatásával, mely felfogást részben alátámasztanak erdélyi kvalitatív elemzések. Gergely (2009) székelyföldi női vállalkozók körében végzett kutatási eredményei szerint a fiatal női vállalkozók közt egyetlen kivétellel mindenik interjúalany párkapcsolatban, azaz élettársi vagy házas kapcsolatban élt, jellemzően gyermekek nélkül. Érdeemes megjegyezni, hogy e nők esetében a vezető, vállalkozói szerep

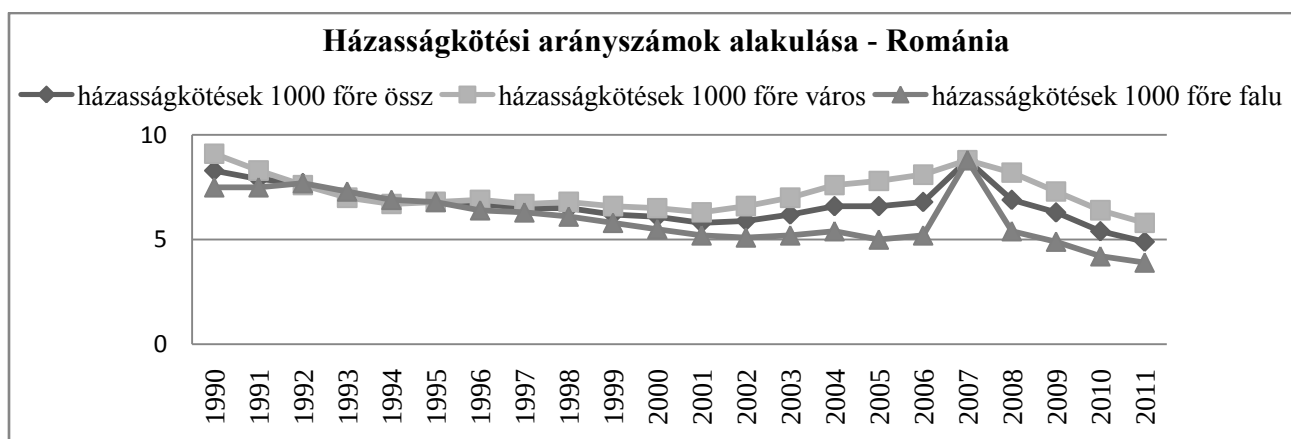
nem fonódott össze a térségben dominánstól eltérő életformával, nő-szereppel, melyről Gergely (2010) úgy véli, „a székelyföldi nők körében (össztársadalmi mentalitásbeli sajátosságokból eredően) kortól és vállalkozástól függetlenül magas a tradicionális társadalmi szerep dominanciája, a női szerephez csatolt elvárások halmaza”. Egy Kolozsváron végzett, a szingliség és gyermektelenség egyéni és társadalmi okait feltáró kutatásból (Szabó, 2013) az derült ki, hogy egyéni szinten elsősorban a megfelelő partner megtalálásának hiánya, másrészt a tanulmányok kitolódása mellett a karrierépítési célok miatt maradt el a családalapítás, viszont az egyedülállók többségének jövőképében ott található az ideális pár és/vagy gyermek utáni vágyakozás.

Leginkább a szingli életforma példáján keresztül látható mennyire sokfélék nemcsak a párkapcsolati formák, hanem egy-egy életforma tartalma belsőleg is differenciált, gondoljunk csak arra, hogy a szinglik közt vannak, akik rövid vagy tartósabb ideig egyedül élnek, esetleg partnertől távol, vannak köztük nőtelenek, hajadonok, elváltak (Somlai, 2013) vannak továbbá fiatal, munka tekintetében önállósulásra törekvő nők, akik nem feltétlen szinglik. Végősoron az alternatív kapcsolatokat leginkább a sokszínűség jellemzi, ezért elég nehéz – és talán szükségtelen is - általánosításokat megfogalmazni ezekkel kapcsolatban.

A párkapcsolatok stabilitásnak romániai helyzete

Romániai szinten elmondható, hogy a rendszerváltást követő első év után, amikor még viszonylag magas volt házasságkötési arányszám (8 ezrelék körüli), egy csökkenő tendencia állt be leglátványosabban a városi népesség körében. Veres (2006) meglátásában a házasságkötések alakulását nagymértékben befolyásolják a térségben végbemenő társadalmi-gazdasági folyamatok: a gazdaságilag válságos dezindusztrializáció évtizedében a házasságkötések jelentős zuhanása tapasztalható, mélypontja millenniumot követő első esztendő, amikor az ezer főre eső legalacsonyabb (5.9 ezrelék)¹ házasságkötési arányszámot jegyezték, amint 1. ábrán látható.

¹ A házasságkötési arányszám ebben az időszakban falun még alacsonyabb, 5.1 ezrelék volt.

1. ábra. Házasságkötési arányszámok alakulása, Románia

Forrás: TEMPO Online, Elektronikus adatbázis, <https://statistici.insse.ro>, a szerző szerkesztése

Ilyen szempontból Románia gazdasági krízisei jól tetten érhetők a házassági tendenciákban. A '90 és 2002 közötti recessziós időszakot felváltó gazdasági és politikai stabilizálódás, az EU csatlakozás felé tett gazdaságpolitikai lépések kedveztek a házasságkötéseknek.² 2007-ben a házasságkötési arányszám nagy valószínűséggel a 396/2006-os törvénynek köszönhetően emelkedett jelentősen, leglátványosabban a falun élők házassági kedvét serkentette, melynek értelmében 200 eurónak megfelelő állami támogatásban részesültek az első házasságukat kötő, romániai állandó vagy ideiglenes lakhellyel rendelkező párok.³ A törvény 2007. január 1-től 2010. július 3-ig volt hatályban, visszavonásáról a 118/2010-es törvény 15 cikkely 1 bekezdésének i. pontjában rendelkeztek.⁴

A kormány támogató politikája a 2008-as gazdasági válság beköszöntével kudarcba fulladt, a következő esztendőktől a házasságkötési arányok visszaálltak jellemző ciklusukba, folyamatos csökkenő tendenciát mutatva továbbra is. 2011-ben regisztrálták az elmúlt évtized legalacsonyabb házasságkötési arányát (3.9 ezrelék) a rurális házasságok körében.

A fenti adatok alapján elmondható, hogy Románia esetében az egyéni gazdasági helyzetet jelentős mértékben befolyásoló makrogazdasági változásokra érzékenyen reagálnak

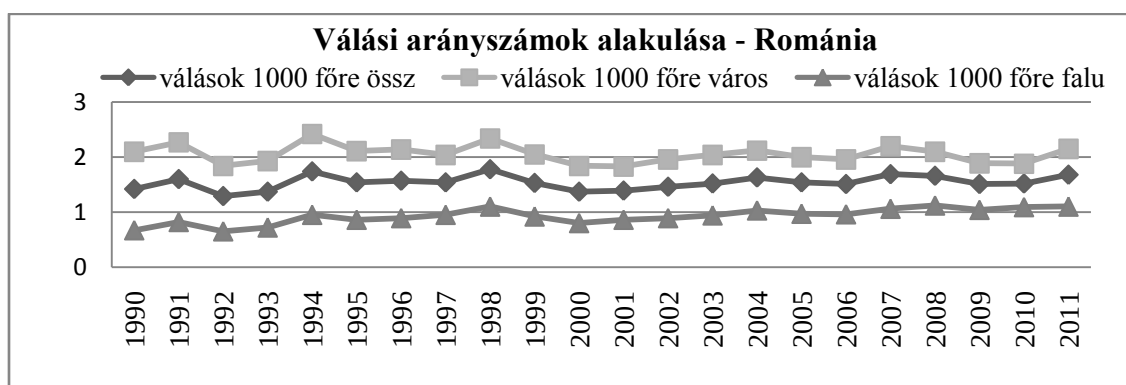
² A gazdasági stabilizáció időszaka nemcsak a házasságkötési kedvet befolyásolta pozitívan, a válások is emelkedtek főleg városban, enyhébben falun is. Míg az urbánus népesség körében már 2002-ben a házasságkötési arányszámok emelkedése észlelhető, addig a rurális népesség körében ez az arány még alább süllyedt, ami az országos tendenciát jelentősen befolyásolta, tekintve, hogy Románia lakosságának majdnem fele vidéken él (2012-ben a falusi népesség aránya 45% az Országos Statisztikai Hivatal adatai szerint).

³ A támogatás igénylése a házasságkötésnek megfelelő lakosságnylvtartó hivatalnál kérvényezés- és egy saját felelősségre kiállított nyilatkozat alapján történt, amelyben a házaspár tanúsítja, hogy mindkét tag először köt házasságot. Az állam „nászajándékát” a házasságkötést követő 30 napon belül lehetett kérvényezni és az összeget abban az esetben folyósították, ha házasságkötés és a pénzügyi átutalása között eltelt időszakban a pár nem bontotta fel a házasságot. A támogatást helyi költségvetésből fedezték, viszont a Munkaügyi Minisztérium erre a célra elkülönített alapjából utalták ki a helyi önkormányzatoknak.

⁴ A törvényeket részletesen lásd a <http://lege5.ro/Gratuit/geydamjrgi/legea-nr-396-2006-privind-acordarea-unui-sprrijn-financiar-la-constituirea-familiei> és a <http://lege5.ro/Gratuit/geztkmrygq/legea-nr-118-2010-privind-unele-masuri-necesare-in-vederea-restabilirii-echilibrului-bugetar> címen.

a házassági ráták, továbbá, a vidéki népesség körében nagy valószínűséggel a hagyományos és szövetség típusú házasságmodell⁵ (Roussel in. Veres, 2006) dominál mely szerint a házasság létrejöttében elsődlegesen az anyagi, gazdasági megfontolások érvényesülnek és kevésbé az érzelmek, egyéni elvárások.

A válási arányszámokban nagyobb különbség van a falun és városon élők közt, még akkor is, ha a párkapcsolatok instabilitásának mintázata konvergál (ugyanazokban az években tapasztalható csökkenés vagy növekedés úgy a városi, mint a falusi házasságok esetében), városon 2 ezrelék körüli a válási arányszám, majdnem 1 ezrelékkal magasabb, mint a falun. A gazdasági válság óta főként a városiak körében csökkent a válások arányszáma, amit a 2. ábra szemléltet.

2. ábra. Válási arányszámok alakulása, Románia

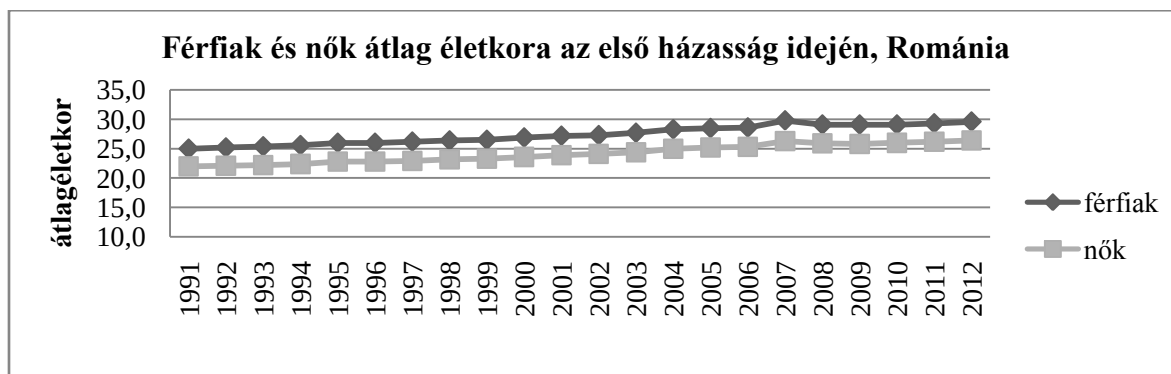
Forrás: TEMPO Online. Elektronikus adatbázis <https://statistici.insse.ro/shop/>, a szerző szerkesztése

Erdélyi viszonylatban, Szatmár megyében rendkívül magasak a válási arányszámok, ugyanakkor a házasságkötési arányszámok is magasak, akárcsak Kolozs megyében. Ezekben a megyékben a két jelenség együttesen a házasságok magas instabilitását mutatja, aminek oka lehet egyrészt a házasság intézményével kapcsolatos liberális percepció, másrészt a gazdasági fejlettség, amely ösztönzőleg hat a válásokra, ez főleg Kolozs megye esetében releváns, harmadrészt a vegyes házasságok jelenléte, melyről Földházi (2009) azt állította, hogy nagyobb eséllyel növelik a válás bekövetkeztét az etnikailag homogám házasságoknál. A 2007-es évi támogató politika, amelyről fentebb szoltunk, valamennyi erdélyi megyében kedvezően befolyásolta a házassági kedvet, a legszembetűnőbb eredmény a tömbmagyarság esetében Kovászna megyében volt tapasztalható, ahol az amúgy alacsony házassági ráta közel a kétszeresére növekedett, hasonlóan Maros megyéhez. Az elsősorban gazdasági megfontolásból kötött házasságok meghatározták a következő évek válási tendenciájának

⁵ A házasságkötések dinamikájának elméleti megközelítéseiről részletesen tájékozódhatunk Veres (2006) népeségpszichológiával foglalkozó kötetében.

alakulását, ugyanakkor 2008 óta minden erdélyi megyében folyamatosan csökken a házasságkötési arányszám. Az első házasság stabilitása szempontjából, még ha az elsősorban gazdasági megalapozottságú is, Erdélyben a házasságban eltöltött harmadik valamint negyedik év számít kritikusnak, országos szinten pedig a házasságkötéstől számított negyedik évben kezdtek jelentősen emelkedni a válások.

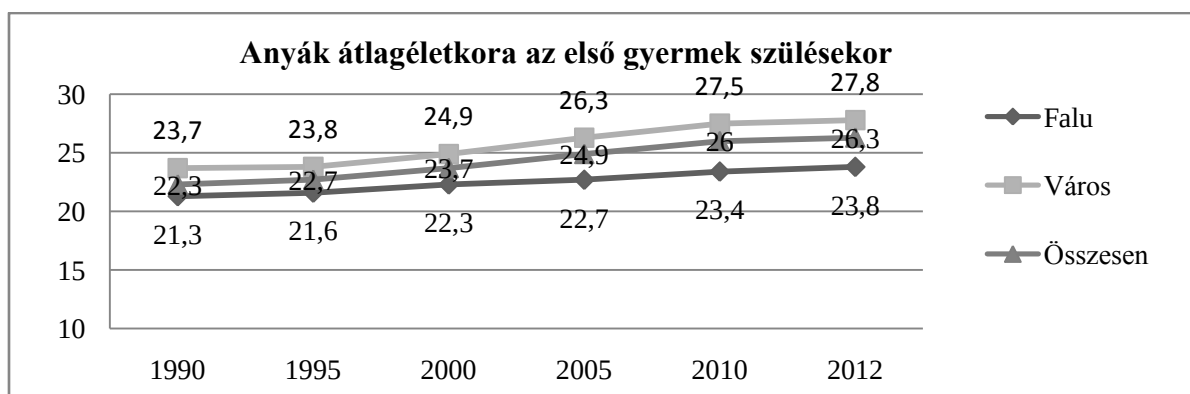
Az Országos Statisztikai Hivatal természetes népmozgalmi statisztikáit vizsgálva a házasulók átlagos életkorának fokozatos növekedése állapítható meg (3. ábra).

3. ábra. Férfiak és nők átlag életkora az első házasság idején 1991-2012 között, Románia

Forrás: TEMPO Online. Elektronikus adatbázis <https://statistici.insse.ro/shop/>, a szerző szerkesztése

Míg 1991-ben az első házasságukat kötő nők átlagéletkora 22 év volt, tíz évvel később 24 év lett és két évtized alatt átlagosan 4,4 évvel idősebben kötötték meg első házasságukat a nők. A férfiak esetében is hasonló változás tapasztalható: míg a kilencvenes években a férfiak átlagosan 25 éves korban kötötték első házasságukat, 2012-ben már 29,6 év volt a férfiak átlagéletkora első házasságuk idején. Az egyének nemcsak a házasságkötést, a gyermekvállalás időpontját is későbbre halasztják. Hasonlóan a legtöbb Nyugat-európai országhoz Romániában is a rendszerváltás óta évről évre későbbre tolódik az első gyermeküket szülő anyák átlagéletkora. A 4. ábrán látható, hogy a tendencia inkább érvényes a városi népességre, ahol az anyák átlagéletkora első gyermekük szülésekor (2012-ben) 27.8 év volt, a falun élő nők még mindig átlagosan négy évvel korábban szülik meg első gyermeküket, mint a városban élők.

4. ábra. Anyák átlagéletkora az első gyermek születésekor, Románia

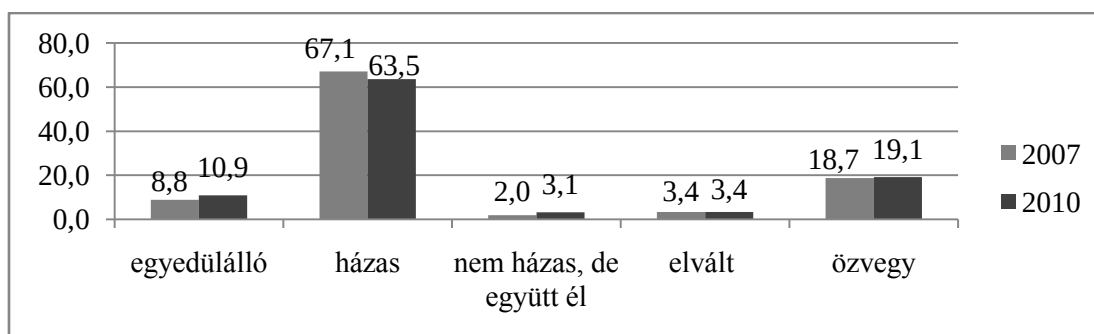
Forrás: TEMPO Online. Elektronikus adatbázis, <https://statistici.insse.ro/shop/>, a szerző szerkesztése

Összegezve a romániai népesség körében lezajló demográfiai folyamatok közül, a párkapcsolatok stabilitására vonatkozó jellemzőket, ezek bizonyos mértékben egyeznek, a Van de Kaa (in. Spéder-Kapitány 2006) által második demográfiai átmenetként összefoglalt fontosabb sajátosságokkal, melyek közé tartozik a fiatalok *házasságkötési időpontjának kitolódása*, ugyanakkor a *házasságkötések számának folyamatos csökkenése* szemben a *válások számának növekedésével*, *alternatív együttélési formák* elterjedése, az *egyedülálló, egyszemélyes háztartások számának növekedése*, az *első gyermeküket vállaló nők átlagéletkorának kitolódása*. A válási arányszámok folyamatos növekedésének kivételével, amely, mint láthattuk a válság időszakában inkább csökkent, e jellemzők érvényesek szűkebb társadalmi környezetünkre is.

A párkapcsolatok szocio-demográfiai jellemzői

A Kárpát Panel⁶ kérdőíves kutatás két hullámát összehasonlítva inkább csökkenés látszik az egyszemélyes háztartások arányában, semmint növekedés. Erdélyben még jellemzően az egyszemélyes háztartások (17%) háromnegyedében özvegyek élnek. 2007-ben az egyszemélyes háztartásokban élő, 27 évesnél idősebb egyedülállók részaránya 15.1%, 2010-ben pedig 12.7% volt. Az elváltak relatív többsége (38.5%) ugyanakkor az egyszemélyes háztartást preferálta 2007-ben, a következő vizsgált évben az elváltak leginkább két személyes háztartásban éltek (35%) és 5%-al kevesebben tartottak fenn egyszemélyes háztartást. 2010-ben a népesség relatív többsége (29%) kétszemélyes háztartásban élt, további 23%-ot valamint 22%-ot tettek ki a három, ill. négy személyes háztartásban élők és 11% volt az öt vagy ennél több személyes háztartások száma. A kérdőívben szereplő hivatalos családi állapotra vonatkozó válaszlehetőségeket az 5. ábra mutatja.

⁶ Szociológiai, kérdőíves panelkutatás, amely a magyarországi és a határon túli nagyobb magyar közösségek társadalmi struktúráját, munkaerő-piaci viszonyait, jövőtervezését, migrációs potenciálját, iskolázottsági helyzetét, nemzeti identitását hivatott vizsgálni 2007 óta.

5. ábra. A megkérdezettek hivatalos családi állapotának megoszlása
 Forrás: Kárpát Panel adatbázis (2007, 2010) alapján a szerző szerkesztése

Kor, nem, iskolázottság, lakóhely és jövedelem a családi állapot függvényében

A családi állapotok megoszlásánál és a háztartások vizsgálatakor is a 27 évesnél idősebb népesség válaszait vettük figyelembe – némileg önkényesen - abból az elgondolásból, hogy a vizsgálat időszakában az első házasság idején 27 év volt az átlagéletkor. Ezzel a megköttéssel azt a torzítást próbáltunk kiküszöbölni, amely elsősorban életkori sajátosságból fakad, így azért tartjuk indokoltnak, mivel bizonyos életkorig az egyedülállóság, mint családi állapot még életkori sajátosságnak tekinthető (Somlai, 2013) és úgy véljük, hogy eme életkori határ hiányában megalapozatlanul lett volna magasabb az egyedülállók kategóriájában szereplők aránya.⁷ 2007 és 2010 közötti időszakban leginkább a házasok és egyedülállók csoportjában vehető észre változás, 2.1% ponttal nőtt az egyedülállók aránya 2010-re, és csökkent a házasságban élők aránya, ugyanakkor nem annyira látványosan, de nőtt a nem házas együtt élők és özvegyek aránya.

A 2007-ben készült felmérés alapján az egyedülállók közül magasabb arányban találunk 35-55 éves korcsoportba tartozókat is, 2010-ben viszont az egyedülállók többsége 34 év alatti férfi, nagyjából közép fokú végzettséggel. Az élettársi kapcsolatban élők (nem házas együtt élő) aránya bár növekedett a fiatalabbak körében, az ilyen típusú párkapcsolat mellett inkább a középkorúak döntöttek és az utóbbi vizsgált évben jelentősen növekedett a nem házas együtt élők aránya az 55 év fölöttiek korcsoportjában is, 7%-ról 21%-ra. Többségük szakiskolai végzettséggel rendelkezik és bár az erdélyi élettársi kapcsolatban élők közt kevés felső fokú végzettségűt találunk, arányuk növekvő⁸ tendenciát jelez. Az elváltak nagy többsége 35-55 év közötti, ugyanakkor a legutóbbi adatok szerint 2007-hez képest 7.7% ponttal nőtt az elváltak körében az 55 év fölöttiek aránya, továbbá az elváltak közt jóval több nőt találunk, mint férfit. Az elváltak és egyedül állók csoportjában a házasokhoz viszonyítva nagyobb az

⁷2007-ben a teljes mintában 17%, 2010-ben 18.2% az egyedülállók aránya. A 27 év alatti házasok 2007-ben 23.1%-ot, 2010-ben pedig 18.1% tettek ki.

⁸ 15%-os növekedés a vizsgált periódusok között

iskolázottabbak aránya. A lakóhely és a családi állapot között nincs szignifikáns összefüggés, viszont a kereszttáblánk erre vonatkozó információi sem elhanyagolhatók: az elváltak körében több a városi állandó lakhellyel rendelkező, a házások kis arányú növekedése figyelhető meg falun és egyben csökkenésük városon. Az egyedülállók közt 2007-ben több volt a vidéki, 2010-ben viszont többségük városi, ellentétben az élettársi kapcsolatban élőkkel, akiknél ez előbbi tendencia fordítottját találjuk. A különböző családi állapottal rendelkezők demográfiai jellemzőit, mint a kor, nem, iskolázottság és lakóhely az 1. táblázat foglalja össze.

1. táblázat. Kor, nem, végzettség és lakóhely szerinti megoszlás a családi állapot függvényében

		egyedülálló		házas		nem házas együtt élő		elvált		özvegy		összesen %	
vizsgált év		2007	2010	2007	2010	2007	2010	2007	2010	2007	2010	2007	2010
kor	27-34 éves	29.4%	47.6%	15.9%	14.9%	26.7%	29.2%	7.7%	3.8%	0%	0%	14	15.7
	35-55 éves	41.2%	26.2%	46.1%	43.2%	66.7%	50.0%	57.7%	53.8%	11.8%	4.7%	40.1	34.5
	55 év fölött	29.4%	26.2%	38%	42%	6.7%	20.8%	34.6%	42.3%	88.2%	95.3%	45.9	49.8
N=769; 773. összesen		8.8%	10.9%	67.1%	63.5%	2%	3.1%	3.4%	3.4%	18.7%	19.1%	100%	100%
neme	férfi	61.2%	63.9%	49.7%	52.4%	53.3%	47.8%	26.9%	40%	16%	24%	43.7	47.6
	nő	38.8%	36.1%	50.3%	47.6%	46.7%	52.2%	73.1%	60%	84%	76%	56.3	52.4
N=767; 762. összesen		8.7%	10.9%	67.1%	63.6%	2%	3%	3.4%	3.3%	18.8%	19.2%	100%	100%
végzettség	általános	20%	23.8%	28.1%	27.3%	33.3%	39.1%	23.1%	11.1%	52.6%	66.1%	31.8	33.3
	szakiskola	30.8%	21.4%	35.3%	29.6%	46.7%	34.8%	26.9%	33.3%	23.4%	14.2%	32.6	26.3
	középfokú	26.2%	35.7%	24.5%	31.7%	13.3%	4.3%	26.9%	37%	15.3%	14.2%	22.8	28.5
	felsőfokú	23.1%	19%	8.2%	11.4%	6.7%	21.7%	23.1%	18.5%	12.6%	5.5%	12.8	11.8
N=745; 744. összesen		8.7%	11.3%	67.4%	64.9%	2%	3.1%	3.5%	3.6%	18.4%	17.1%	100%	100%
lakhely	falu	57.4%	46.8%	49.4%	51.9%	46.7%	52.2%	46.2%	42.3%	47.2%	52.9%	49.5	51.2
	város	42.6%	53.2%	53.3%	48.1%	53.3%	47.8%	53.8%	57.7%	52.8%	47.1%	50.5	48.8
N=769; 742. összesen		8.8%	10.6%	67.1%	63.9%	2%	3.1%	3.4%	3.5%	18.7%	18.9%	100%	100%

Forrás: Kárpát Panel adatbázis (2007, 2010) alapján a szerző számítása

A családi állapot és az egyének havi jövedelmének összefüggéseit vizsgálva megállapítható, mind az egyedülállók mind pedig az élettársi kapcsolatban élőkről, hogy többségük jövedelme 800 lej alatt volt 2007-ben, ugyanakkor az egyedülállók egyötödének havi jövedelme 800 és 1500 lej közötti, az egyéb családi állapotúak esetében a 800-1500 lejes egyéni jövedelemmel rendelkezők aránya ennél jóval alacsonyabb. 2010-ben a korábbi évhez képest 15% ponttal nőtt a 800-1500 lej között kereső egyedülállók aránya, az élettársi kapcsolatban élők anyagi helyzete jelentősen nem változott, ennek a csoportnak majdnem fele

(48%) keresett maximum 800 lejt, egyötödük pedig 300 lejes, vagy annál kisebb jövedelemmel rendelkezett.

A párkapcsolati formák társadalmi-gazdasági jellemzői

A megkérdezettek családi állapotára vonatkozó adataiból kialakítottuk a párkapcsolati formák két olyan kategóriáját, amelyek segítségével feltételezésünk szerint további eltérő szocio-demográfiai mintázatok és értékmintázat mutatható ki a két csoport között. Az adott évben házasokat és özvegyet egy csoportba soroltuk, ezt a kategóriát a továbbiakban úgy kezeljük, mint *hagyományos párkapcsolati* formában élők. A második csoportba soroltuk a 27 év feletti egyedülállókat, a nem házasságban élőket és az elváltakat,⁹ őket képezzük a *nem hagyományos* kapcsolatban élők csoportját. Hipotézisünk szerint a két különböző párkapcsolat típusban élők eltérnek egymástól szociológiai, demográfiai, gazdasági jellemzőikben, valamint értékkezelési szokásaikban. Elsőként a társadalmi-gazdasági jellemzők mentén vizsgáljuk a két párkapcsolati kategóriát, melyről összesítést a 2. táblázatban találunk.

2. táblázat. A hagyományos vs. nem hagyományos párkapcsolati formában élők társadalmi-gazdasági jellemzői

	2007, N=745			2010, N=742		
párkapcsolati forma	hagyományos	nem hagyományos	összes	hagyományos	nem hagyományos	összes
Iskolai végzettség						
általános	33.3%	22.6%	31.8%	35.5%	24.1%	33.4%
szakiskola	32.7%	32.1%	32.6%	26.3%	26.3%	26.3%
érettségi	22.5%	24.5%	22.8%	28.1%	30.1%	28.4%
felsőfokú	11.4%	20.8%	12.8%	10.2%	19.5%	11.9%
Átlagéletkor	54.7 év	47.4 év	53.7	56.4 év	45.1 év	54.4
Lakóhely						
város	51.1%	46.8%	50.5%	47.8%	53.1%	48.7%
falu	48.9%	53.2%	49.5%	52.2%	46.9%	51.3%
Gazdasági aktivitás						
aktív	52.7%	64.2%	54.4%	37.9%	62.9%	42.2%
inaktív	47.3%	35.8%	45.6%	62.1%	37.1%	57.8%

Forrás: Kárpát Panel adatbázis (2007, 2010) alapján a szerző elemzése

A családi állapotok segítségével kialakított összevont kategóriák szerint 2007-ben az erdélyi lakosság 85.8%-a hagyományos párkapcsolatban élt és 14.2% választotta a párkapcsolatok valamilyen alternatív formáját. A két különböző típusú párkapcsolatban élők között iskolázottság szempontjából a végzettség két szélső kategóriájában (alapfokú és felsőfokú) van a legnagyobb különbség, a hagyományos kapcsolatban élőkénél 2007-ben

⁹ Mivel nem rendelkezünk információval a megkérdezettek korábbi családi állapotáról, meglehet, hogy olyan személyeket, akiknek korábban volt válásuk, de most házasságban élnek vagy özvegyek a hagyományos párkapcsolatban élők közé soroltunk, ami új változónk megbízhatóságát gyengítheti.

szignifikánsan nagyobb az általános iskolával rendelkezők aránya, a nem hagyományos kapcsolatban élők között pedig 9.4% ponttal több a felsőfokú végzett.

2010-ben 17.4% az alternatív kapcsolatban élők aránya, ehhez a növekedéshez az egyedülállók és nem házas, de együtt élő párok valamint az özvegyek számarányának növekedése járult hozzá, a domináns (82.6%) párkapcsolati forma azonban továbbra is hagyományos, házastársi kapcsolat.

Iskolai végzettség szempontjából a hagyományos párkapcsolatban élők egyharmada általános iskolába járt és kevés közöttük a felsőfokú végzettséggel rendelkező (10.2%). A nem hagyományos kapcsolatban élők közt szignifikánsan alacsonyabb az alapfokú (általános) végzettségük aránya és nagyobb arányban találunk közöttük érettségizetteket és felsőfokú végzettséggel rendelkezőket: míg a nem hagyományos kapcsolatban élők 19.5%-a folytatott valamilyen felsőfokú tanulmányokat, a hagyományos párkapcsolatban élők közül csak 10.2%.

Életkor szerinti megoszlás alapján a hagyományos párkapcsolati formában élők idősebbek, mindkét vizsgált évben, azonban ez a különbség nem szignifikáns, akárcsak a térbeli eloszlást is mutató lakhely szerinti különbségek. A hagyományos kapcsolatban élők közt legutóbb picivel magasabb volt a falun élők aránya, szemben a nem hagyományos kapcsolatban élőkkel, ahol a városiak voltak többségben. 2007-ben a nem hagyományos kapcsolatban élők közt a falun élők voltak felülreprezentálva, a település típus szerinti megoszlás mintázata a párkapcsolat típusának függvényében hasonló a korábban már vizsgált lakóhely és családi állapot szerinti megoszlásokhoz.

Gazdasági aktivitás szempontjából a nem hagyományos párkapcsolatban élők kétharmada gazdaságilag aktív (2010), a hagyományos kapcsolatban élőkkel szemben, az ő esetükben csak egy harmaduk aktív és kétharmaduk gazdaságilag inaktív. 2007-ben a hagyományos kapcsolatban élők gazdasági aktivitása jóval magasabb volt, az alternatív életformát választók közt pedig hasonlóan kevesebb az inaktív aránya.

Mivel a vizsgált változók egymással is összefügghetnek és eredményeink némileg ellentmondásosak (a családi állapot és életkor szerinti megoszlásokban szignifikáns különbség mutatható ki, viszont az összevont párkapcsolati formák és az átlagéletkor estében nincs megbízható összefüggés, továbbá valószínűsíthető, hogy a gazdasági aktivitás a kor függvényében változik, ebből következőleg a párkapcsolati forma kialakítására a gazdasági aktivitás nincs közvetlen befolyással) logisztikus regresszió segítségével kontrolláljuk az összefüggéseket.¹⁰ A négy független változó (végzettség, életkor, lakhely, gazdasági aktivitás)

¹⁰ A logisztikus regressziós modellt lásd: Függelék: 3. és 4. táblázat.

bevitelkor a 2010-es minta esetében a teljes modell szignifikáns, viszont az összes változó együttes hatását mérve csak az életkor változó hatása szignifikáns. Az eddig leírt különbségek mögött tehát a regressziós modell szerint egyetlen fő hatás található, és pedig a megkérdezettek életkora, vagyis minél idősebb valaki, annál valószínűbb, hogy hagyományos kapcsolatban él és a nem hagyományos, alternatív kapcsolati formákat nagyobb valószínűséggel választják a fiatalabb generáció tagjai. A modell eredménye valamint az a tény, hogy a hagyományos kapcsolatban élők kategóriájában a házasságban élők felülreprezentáltak, míg a nem hagyományos kapcsolatban a 27 év fölötti egyedülállók, magyarázata annak is hogyan alakultak időben a családdal kapcsolatos társadalmi normák. A házassággal, mint domináns kapcsolati formával szemben támasztott elvárás volt a legerőteljesebb, amint az idősebb korosztály példája alátámasztja.

Párkapcsolatok jellemzői az értékrendszer alapján

A szakirodalom tetemes része vizsgálta már a vallásosságnak az egyének gazdasági és demográfiai viselkedésére gyakorolt hatását, a párkapcsolat típusoktól a válások, termékenység, iskolai végzettség, munkaerőpiaci helyzet és vallásosság összefüggésein át. A vallásos szemléletmód nemcsak az egyéni cselekvésekben tapasztalható költség-haszon döntésekre gyakorol hatást, hanem a házastársak közös cselekvéseire is (Lehrer, 2009). A vallási beállítódás az egyének – úgymond tiszta- vallásos szféráján túl jelen van a gyerekeveléssel kapcsolatos kérdésekben, az idő és pénz allokációjában, a társadalmi kapcsolatok építésében, sőt egyes esetekben a lakóhely kiválasztásában is, egyszerűen minden olyan cselekvésben, amely a pár együttes döntéshozását, bekapcsolódását igényli. A párok hasonló (homogám) vallási beállítódása stabilizáló szerepet tölt be a kapcsolatban, míg a vallási heterogámia destabilizáló lehet, növeli a konfliktusok kialakulását, és a válás esélyét (Lehrer, 2009). Magyarországi és erdélyi magyarok körében végzett összehasonlító vizsgálata alapján hasonló következtetést vonhatunk le Földházi (2009) tanulmányából, amely az első házasság felbomlásának kockázati tényezőit összegzi és megállítja, hogy az erdélyi magyarok tradicionálisabb keretekben gondolkodnak házasságról és válásról egyaránt, ami összefüggésben áll a népesség vallásos szemléletével. Ennek alapján feltételezzük, hogy a hagyományos párkapcsolatban élők vallásosabbak a nem hagyományos kapcsolatban élőkénél.

A vallásosság vizsgálatának eredményei

A Kárpát Panel több dimenzióban is mérte a vallásosságot, ezek közül a párkapcsolati formák a személyes vallási aktivitással (Milyen gyakran szokott imádkozni), az istenhittel és az intézményes vallási aktivitással (templombajárás gyakorisága) mutatnak szignifikáns

összefüggést, és kevésbé a vallásos identifikációval (mennyire tartja magát vallásosnak valaki).

5. táblázat. Isten fontossága a párkapcsolati típusának függvényében

Mennyire fontos Isten az ön életében?(1-egyáltalán nem fontos, 10-nagyon fontos)		
Párkapcsolati forma	2007	2010
Hagyományos	9.02	8.99
Nem hagyományos	8.44	8.46
összesen	8.94	8.90
Sign.	0.009	0.004

Forrás: Kárpát Panel adatbázis (2007, 2010) alapján a szerző számítása

6. táblázat. Imádkozás gyakorisága a párkapcsolat típusának függvényében

A templomi szertartásokon kívül milyen gyakran szokott imádkozni? (naponta imádkozók aránya)		
Párkapcsolati forma	2007	2010
Hagyományos	66.9%	64.2%
Nem hagyományos	55.3%	49.2%
összesen	64.8%	61.6%
Sign.	0.036	0.003

Forrás: Kárpát Panel adatbázis (2007, 2010) alapján a szerző számítása

A hagyományos párkapcsolatban élők 2007-ben és 2010-ben egyaránt fontosabbnak tartották Istent, 2010-ben a személyes vallásgyakorlat dimenziójában is a hagyományos párkapcsolatban élők szignifikánsan vallásosabbak, a nem hagyományos párkapcsolattípusban élőkénél. Az intézményes vallásgyakorlás 2007-ben szignifikánsan alacsonyabb volt a nem tradicionális kapcsolatban élőkénél, akiknek egyharmada (32.2%) csak ünnepek alkalmával jár templomba és 24.7% évente vagy annál is ritkábban, szemben a hagyományos kapcsolatban élőkkel, akiknek több mint fele (65.3%) legalább havonta egyszer eljárt templomba. Ehhez képest 2010-ben mindkét csoportban növekedett az intézményes vallástalanodás, a nem hagyományos kapcsolatban élők közt nőtt azoknak a száma, akik ritkán, vagy soha nem járnak templomba (26.6%) és a hagyományos kapcsolatban élők közt csökkent a legalább havonta templombajárok aránya (58.5%). Az intézményes vallásossági formától való távolódásra vonatkozó eredményeink alátámasztják Gog (2007) a vallásosság sajátos, modern típusáról szóló megállapításait, mely szerint az egyének - többek között - életviláguk pluralizálódásának hatására olyan vallási felfogást alakítanak ki, amelyben a vallás személyes, privát formáját előnyben részesítik az intézményes vallással szemben, azaz egyre kevésbé érzik szükségét hitük társadalmi intézményesítésének. Ez a gyakorlat ugyanakkor nem a vallás elhagyását, hanem inkább egy új vallási felfogást, Luckmann szavaival a „láthatatlan vallás” jelenségét takarja. Modern társadalmakban a vallás deinstitutionalizálódása, valamint a vallási eszmék növekvő szinkretizmusa demoralizációs folyamathoz vezet, a vallás és az erkölcs különválnak, mi több hosszútávon a korábban érvényes közösségi erkölcsi normák

érvényüket veszítik (Gog, 2007: 60). Románia esetében viszont ez a hatás kevésbé érezhető pl. a hagyományos család-erkölcsi normák szintjén, mivel egyrészt a modernizációs folyamat késve kezdődött, másrészt a kommunista korszakban a vallástalanítás mellett nem erodálódott a párkapcsolatok hagyományos formája (házasság).

Az erdélyi magyarok 98.4%-a nyilatkozta 2010-ben, hogy hisz istenben,¹¹ 2007-ben pedig 95.7%.¹² Látszólag a vallásosság ilyen szempontú elfogadása párkapcsolattól függetlenül igen nagyarányú. Az egyének önmagukról kialakított vallásos felfogását a párkapcsolat típusának függvényében vizsgálva viszont csak a hagyományos kapcsolatban élők közt találunk jelentősebb arányú intézményes vallásossági formával szolidarizálót. A nem hagyományos kapcsolatban élők csaknem háromötöde a vallásosság privát formáját részesíti előnyben, ők a maguk módján vallásosak, és mindkét évben nagyobb arányban voltak köztük nem vallásos egyének, ellentétben a hagyományos kapcsolatban élőkkel. Korábban már láthattuk, hogy a párkapcsolati forma kialakítását leginkább az életkor befolyásolja, így valószínűleg az új típusú vallási felfogás is a fiatalabb korosztályokra inkább jellemző.

8. táblázat. Vallásos önbesorolás változása a párkapcsolat típusának függvényében

	nem hagyományos kapcsolat		hagyományos kapcsolat		összesen	
	2007	2010	2007	2010	2007	2010
Minek tartja magát? N=762; 734						
vallásos az egyház tanítása szerint	30.6%	36%	41.9%	46.5%	40.3%	44.7%
vallásos a maga módján	64.8%	60.8%	56.1%	51.7%	57.3%	53.3%
nem vallásos	4.6%	3.2%	1.7%	1.8%	2.1%	2.0%
meggyőződéses ateista	0%	-	0.3% ¹³	-	0.3%	-

Forrás: Kárpát Panel adatbázis (2007, 2010) alapján a szerző számítása

Megvizsgáltuk a vallási hagyomány részét képező doktrína elemeinek, mint pl. a menny, a pokol, a bűn vagy a halál utáni életben való hit és a párkapcsolatok típusainak összefüggését. Feltételezésünk, hogy a hagyományos kapcsolatban élők egyházi világnézete kevésbé erodált, ennél fogva, nagyobb arányban találunk köztünk a keresztény alaptanításokban hívőket. A népesség több mint fele nyilatkozata szerint hiszi az alaptanításokat nincs szignifikáns különbség a doktrínákat elfogadók és párkapcsolatok típusa között. Bár nem jelentéktelen azoknak az aránya, akik befogadják az új vallási/spirituális eszméket (telepátiában hívők 25%, 2010), a nagy többség továbbra is a hagyományos,

¹¹Gog, 2007: 56. adatai alapján a románok 91%-a hiszi isten létezését

¹² 2007-ben szerepeltették a „nem tudom” válaszlehetőséget is, ekkor a népesség 1.6% választotta ezt az opciót.

¹³ 2007-ben 762 személyből 2 vallotta magát meggyőződéses ateistának.

keresztény elveket tartja hitének. Egyetlen esetben szignifikáns összefüggést is találtunk a párkapcsolati forma és halál utáni életben való hit kapcsolatában, a hagyományos kapcsolatban élők kétharmada, míg a nem hagyományos kapcsolatban élők fele hitte 2010-ben, hogy létezik élet a halál után (Sign. 0.000). Sorin Gog a már korábban idézett tanulmányában szembeállította a deklarált vallásosság széles körű elterjedését a keresztény tanításokban hívők relatíve alacsony arányával, és úgy véli, hogy az egyének strukturális helyzete játszik leginkább szerepet a vallással kapcsolatos hagyományos tanítások leépülésében, mivel az urbánus, iskolázott réteg éppen helyzetéből fakadón jobban ki van téve az életvilág pluralizálódásának (Gog, 2007: 56), ebben a tanulmányban viszont elsősorban az volt a célunk, hogy a családi állapot és párkapcsolat összefüggésében vizsgáljuk a vallásosságot, magyarázó változóként kezelve. Úgy véljük, hogy vallásosság bizonyos dimenziói tehát egyikét képezik azoknak az értékrendbeli különbségeknek, amelyek fellelhetők a két párkapcsolati formában élők között.

Az értékrend vizsgálat eredményei

A továbbiakban rátérünk az értékrend vizsgálat eredményeinek bemutatására. Ennek során használt 26 itemet tartalmazó standard teszt a válaszadók értékpreferenciáit méri, ahol 1-től 5-ig terjedő skálán kell megítélniük mennyire fontosak számukra bizonyos értékek. A két eltérő párkapcsolati formában élők válaszainak átlaga csak a család megítélésében különbözött egymástól szignifikánsan mindkét évben. 2007-ben a hagyományos kapcsolatban élők átlagosan 4.72-re értékelték a család fontosságát, a nem hagyományos kapcsolatban élők ehhez képest mindkét évben ennél alacsonyabbra, az első vizsgált esztendőben 4.37-re, 2010-ben pedig 4.40-re; utoljára 4.63 volt ez az érték a hagyományos kapcsolatban élőkénél.

Faktoranalízissel vizsgálva az értékkorientációk négy csoportját különítettük el, különválasztva a két típusú kapcsolatban élőket. A hagyományos párkapcsolatban lévőknél a közösségi értékekre fókuszáló, tradicionalizmus dominál. A főkomponens módszert alkalmazva négy faktor esetén 61.% az összvariancia, amelyből az első faktor 39.1%-ot magyaráz, ebbe tömörülnek a család valamint a tágabb közösség iránti felelősség érzet és a vallásosság elemei, ezért *tradicionalista* faktornak nevezzük. A második, *egyéni cél-érték* faktorban (11%-os magyarázó) lehangsúlyosabban a munka és megbecsülés jelenik meg. A harmadik, *idealizmus* faktor (5.8%) egyrészt magába foglal olyan humanista elemeket, mint a közösség segítése, szerelem, boldogság, szépség világa, másrészt megjelennek egyéni célok is, mint az önmegvalósítás. A negyedik, *teljesítmény-hatalom* faktorban (5%) egyértelműen

külön válnak az önkiteljesítésre, individualizmusra vonatkozó elemek, társulva a vezetés jogával és a materializmussal.

A nem hagyományos párkapcsolatban élők faktorstruktúrája részben eltérő a hagyományos kapcsolatban élőkétől, fontosabb sorrendbeli változás is megfigyelhető. Esetükben a főkomponens inkább egy *harmonikus-altruista* világgéppel írható le,¹⁴ melyben nagy hangsúllyal van jelen az erkölcsösség, becsület. A második faktor (9%) ami a hagyományos párkapcsolatban élőkénél leginkább a *teljesítmény-hatalom* faktorának felel meg, itt kiegészül a változatos élet, siker és önmegvalósítás elemeivel, legnagyobb súllyal a vezetésre való jog dominál ebben a faktorban. A harmadik faktorban (5.2%) különülnek el a közösségi-tradicionális, vallási, nemzeti értékek és a negyedik faktor (4.8%) pedig a privát szféra *idealizmusához* szükséges elemeket foglalja magába, nagy súllyal jelenik meg benne a pénz fontossága a család valamint a munka mellett, és bár ehhez a faktorhoz kapcsolódik a szerelem-boldogság, faktorsúlya nem olyan erőteljes, mint az előző elemeknek.

A két csoport értékrendjének faktorstruktúráját összehasonlítva láthatjuk, hogy az általunk hagyományos kapcsolati formában élők csoportjában leginkább a tradicionalizmushoz kapcsolható értékek dominálnak, és a nem hagyományos kapcsolatban élőkénél jóval kisebb faktorsúllyal jelennek meg olyan tényezők mint a hit, a vallás és magyarság. Feltételezésünk, mely szerint a nem hagyományos kapcsolatban élők értékrendje inkább az individualizáció irányába mutat, nem igazolódott, a két csoport tehát nem helyezhető el egyértelműen az értékrendvizsgálatokban elterjedt szélső világnézeti pólusok mentén, mint a tradicionális - (poszt)modern vagy altruista – individualista világgépek. A nem hagyományos kapcsolatban élőkénél a közösségi szféra kiegyensúlyozottsága, az altruizmus (erkölcsösség-becsület, másokkal való harmonikus viszony) előbbre kerül az individualista törekvéseknél (öncélúság, teljesítmény) és az utóbbi faktor összvarianciából magyarázott hányada is jóval kisebb. A nem hagyományos párkapcsolatban élők faktorstruktúrájában továbbá látványosabb a deszakralizált erkölcsiség megjelenése, amelynek elméleti hátterét a párkapcsolattípusok és vallásosság összefüggésének elemzésekor érintettük. A faktorelemzés alapján egyelőre nem igazolt a demoralizációs jelenség, annak ellenére, hogy a fiatalabb, alternatív kapcsolatban élők esetében a főkomponensből teljesen kimaradtak a vallásos és spiritualista tényezők, ellenben a vallás gyakorlati következményei, az erkölcsösségre, a becsületre, a mértékletességre, mások tiszteletére, a békére és segítségre vonatkozó erények a

¹⁴ Az összvariancia 55.6%, ebből 36.6%-os az első faktor magyarázóereje.

vallástól elválva tömörültek egy faktorba és párosulnak a személyes szabadság értékével, amely a hagyományos kapcsolatban élők főkomponenséből hiányzik.

9. táblázat. A két eltérő típusú párkapcsolatban élők faktorstruktúrája 2010-ben

hagyományos kapcsolatban	1	2	3	4	nem hagyományos kapcsolatban	1	2	3	4
istenben való hit	0,73	0,06	0,10	-0,06	erkölcsösség	0,80	0,13	0,16	0,02
vallás	0,70	-0,26	-0,14	0,27	megbecsülés	0,71	0,21	0,07	0,22
magyarság	0,66	0,16	0,32	-0,12	személyes szabadság	0,66	0,39	-0,04	0,19
család	0,64	0,11	0,07	-0,09	mértékletesség	0,65	0,33	0,18	0,10
hagyományok	0,61	0,20	0,10	0,33	jó viszonyban lenni az emberekkel	0,63	0,20	0,20	0,26
mások véleményének tisztelete	0,57	0,34	0,42	0,18	mások véleményének tisztelete	0,60	0,37	0,27	0,01
békés világ	0,56	0,56	0,00	0,09	hagyományok	0,58	0,16	0,43	-0,03
mértékletesség	0,51	0,38	0,29	0,31	békés világ	0,57	0,00	0,30	0,40
mások segítése	0,49	0,45	0,38	0,12	igaz barátság	0,54	0,33	0,22	0,29
munka	0,00	0,71	0,30	0,12	mások segítése	0,48	0,37	0,41	0,07
megbecsülés	0,52	0,64	0,20	0,12	vezetésre való jog	0,19	0,74	0,07	0,05
erkölcsösség	0,53	0,59	0,12	0,09	mindig megszerezhesse, amit akar	0,16	0,71	0,09	0,03
szakmai érvényesülés	0,02	0,56	0,52	0,29	változatos élet	0,18	0,71	-0,04	0,03
jó viszonyban lenni az emberekkel	0,48	0,53	0,01	0,33	szakmai érvényesülés	0,19	0,64	0,13	0,27
személyes szabadság	0,37	0,49	0,20	0,41	siker	0,25	0,63	0,06	0,37
igaz barátság	0,44	0,47	0,36	0,19	önmegvalósítás	0,27	0,55	0,25	0,17
siker	0,02	0,41	0,30	0,29	mindig elérje céljait	0,18	0,52	0,03	0,19
közösségi problémákkal foglalkozás	0,24	0,07	0,74	0,18	vallás	0,14	-0,07	0,72	0,28
szerelem, boldogság	0,15	0,15	0,72	0,05	istenben való hit	0,33	-0,11	0,70	0,27
változatos élet	0,07	0,13	0,72	0,41	közösségi problémákkal foglalkozás	-0,01	0,51	0,58	-0,14
önmegvalósítás	0,11	0,46	0,61	0,26	magyarság	0,41	0,26	0,49	-0,02
szépség világa	0,30	0,17	0,53	0,23	szépség világa	0,25	0,33	0,44	0,12
mindig megszerezhesse, amit akar	0,04	0,10	0,26	0,85	pénz	0,04	0,35	0,10	0,63
mindig elérje céljait	0,16	0,42	0,20	0,73	család	0,49	-0,14	0,10	0,60
vezetésre való jog	0,02	0,07	0,49	0,72	munka	0,06	0,44	0,15	0,60
pénz	0,08	0,44	-0,03	0,52	szerelem, boldogság	0,43	0,24	0,17	0,51

Forrás: Kárpát Panel adatbázis (2010) alapján a szerző számítása

A 2007-ben nyert adatokból álló faktorstruktúra grafikai megjelenítését terjedelmi okból a mellékletbe helyezzük (10. táblázat). Hasonló módszert alkalmazva négy faktor esetén, a hagyományos kapcsolatban élőknel olyan főkomponens jött létre, amely nagy hasonlóságot mutat a 2010-es nem hagyományos kapcsolatban élők főkomponensével. Különbség azonban, hogy hagyományos kapcsolatban élők (2007) vallásosság mentes erkölcsiséghez nem társult privát értékekre utaló tényező (pl. személyes szabadság), ellenben

a nem hagyományos kapcsolatban élőkkel, esetükben a főkomponens a becsület, tisztelet, mértékletesség, erkölcs mellett tartalmaz olyan elemeket is, mint a személyes szabadság, szakmai érvényesülés, siker, tehát egyéni érdektényezők is jelen vannak.¹⁵ Összességében a faktorstruktúra alapján nincsenek jelentős értékrendbeli különbségek a két féle párkapcsolattípusban élők között.

A családdal és családon belüli szerepmegosztással kapcsolatos beállítódás

Elemzésünk utolsó részében a családi élettel kapcsolatos beállítódást elemezzük a párkapcsolattípus és nemek függvényében. Az értékrendi elemzések, ezen belül a családot középpontba helyezők is felvetik a közép-kelet európai társadalmakban konzerválódott tradicionális szerepfelfogás kialakulásának miértjét. A kérdéssel foglalkozó kutatók (Voicu, 2001; Geambaşu, 2004; Magyar-Vincze, 2004; Pongrácz, 2005;) egybehangzóan állítják az államszocializmus hatásgyakorlását az egyének magán szférájának értékbecsülésére. A szocializmus ugyan támogatta az emancipációs törekvéseket, az életforma és egy sor más döntés megválasztásának szabad jogát megtagadták az egyénektől, akik az állami ellenőrzést a magánszférában, s egyszersmind a hagyományos, patriarchális viszonyok fenntartásával igyekeztek kizárni. A kommunizmus korszakában a társadalom kvázi-modernizálódott, a folyamat leírására használatos a „pseudo-modernitás” fogalma (Voicu, 2001: 50), ami a vallásosság dimenziójában megegyezik az intézményes vallástalanodás terjedése és a deklarált vallásosság magas fokának tovább élése közötti ellentmondással, továbbá az egyéni döntésekre jellemző hezitálással. Egy dilemmás állapotról van szó, hiszen egymás mellett és olykor egymás ellenében vannak jelen tradicionalista és modern normatívák, így történhet meg, hogy az egyéni törekvések és közvélemény várakozásai gyakran nem esnek egybe.

A nemi szerepek megítélése kapcsán Kelet-Európa országában is elvárt lenne a kiegyensúlyozottabb munka/szerepmegosztás, ha az állam azon törekvéből indulunk ki, mely a nők tömegeinek munkábaállítást tűzte ki célul. Ennek ellenére a nemzetközi összehasonlító vizsgálatokban Magyarországot (Pongrácz-Murinkó, 2009) és Romániát (Luca, 2005) is a tradíciók által orientált értékrend jellemzi, melynek oka elsősorban a kényszerű, államilag felülről „előírt” és ideológiailag vezérelt (női) munkavállalás kialakításának körülményeiben keresendő. Ez a folyamat inkább a nők kettős teherviselését eredményezte, semmint a háztartási munka partnerek közötti egyenlőbb megosztását.

¹⁵ A nem hagyományos kapcsolatban élők faktormodelljében 54.8% az összvariancia, a hagyományos kapcsolatban élőkénél 53.4%-os, csak jelentős információvesztés mellett tudunk értelmes faktorokat definiálni, a pénz és munka változókat alacsony sajátértékük miatt kihagytuk az elemzésből; a főkomponens mindkét csoportban egyharmad résszel járult hozzá az összvarianciához.

A családról alkotott elképzeléseket és nemi szerepekkel kapcsolatos beállítódást egy kilenc itemből álló kérdéssorra adott válaszok megoszlásai alapján vizsgáltuk, ahol a megkérdezetteknek egy ötfokú skála (1-egyáltalán nem ért egyet, 5-teljes mértékben egyetért) segítségével kellett kinyilvánítani az állításokkal kapcsolatos véleményeiket. A vélemények időbeli változásának összehasonlítására sajnos nincs lehetőség,¹⁶ mivel a 2007-es felméréskor ez a kérdésblokk nem szerepelt a vizsgálatban, viszont egy későbbi adatfelvétel eredményeivel való összevetéshez kiindulópontként szolgálhatnak a 2010-es eredmények. Az általunk kapott eredmények azt igazolták, hogy a hagyományos párkapcsolatban élők nagyobb átlagban értettek egyet azzal, hogy elsősorban a nőknek kell munkaidejüket a gyermekek megszületése után azoknak szükségleteihez igazítani továbbá a nők nagyobb átlagban értettek egyet ezzel a kijelentéssel, mint a férfiak. A nemi szerepek és családi szerepminták megalapozásában történelmi-társadalmi viszonyok játszanak szerepet, konzerválódásában az életkörülmények és egyéni jellemzők is hozzájárulnak (Cseh-Szombathy, 1979). Amennyiben a hagyományos felfogás felől közelítjük meg a kérdéskört, mely értelmében a nőknek inkább a családdal gyerekneveléssel kell foglalkozni és a család ellátása számukra nem teher, hanem inkább öröm, érthetőek a kapott eredmények.

A továbbiakban az egyének beállítódásait vizsgáljuk a családi állapot függvényében, a feltett kérdéssorból az egyetértők válaszainak százalékos megoszlásáról a 11. táblázat ad eligazítást. Összességében három kérdésben van egyértelmű konszenzus, melyek a megkérdezettek nagyarányú egyetértését tükrözik, ezek a háztartási feladatokat és a gyermekfelügyeletet ölelik fel, mint olyan területek, amelyek fenntartásának felelőssége elsősorban a nőkre hárul, ellenben a nők politikai szerepvállalásával, közéleti vezetői tevékenységeivel szemben. Az egyetértők csoportján belül legkevésbé a nem házas együtt élők és elváltak értenek egyet a nemek közti egyenlőtlen háztartási munkamegosztással, vagy azzal, hogy a gyerekgondozást főként a nőknek kellene végezni.

A népesség csekély hányada gondolja, hogy a feleség elköltheti saját keresetét anélkül, hogy engedélyt kérjen erre férjétől, és ennél még kevesebben gondolják, hogy a pénz allokációja a család közös döntéshozatalát feltételezi. Akik teljesen egyetértettek azzal, hogy a nagyobb kiadások közös családi döntések kellene legyenek, azok leginkább házasok vagy egyedülállók, és nincs köztük élettársi kapcsolatban élő, sem elvált. Szignifikánsan különbözik a hagyományos és nem hagyományos kapcsolati formában élők véleménye a

¹⁶ A Kárpát Panel nemi szerepekkel kapcsolatos kérdésblokkja eltérő a nemzetközi értékrend kutatásokban (pl. European Social Survey) használt azonos témájú kérdésblokkoktól is, ami korlátozza az országos vagy akár nemzetközi összehasonlítást.

feleség azon jogáról, hogy elköltheti önállóan keresetét, mely véleményt a nem hagyományos kapcsolatban élők osztnak nagyobb átlagban (5. ábra).

Az apák szülési szabadságban való résztvállalását egyelőre a népesség 35% nem tartja természetesnek, köztük éppen a házasságban élők felülreprezentáltak, legkevésbé pedig az elváltak vélik természetellenesnek. Az eredmények arra utalnak, hogy a férfiak apai, gyermekgondozó szerepével szembeni elvárás a családostok körében nem meghonosodott és többségük által nem elvárt. Spéder (2011) az apaszerepekre vonatkozó elvárásokkal kapcsolatban felhívja a figyelmet egy érdekes tényre, éspedig, hogy a nők többsége miközben szimpatikusnak tartja a gyermekgondozó apa képét, ennél jóval kevesebben tartják egyszerre férfiasnak is a gyereknevelésben résztvevő férfiakat, márpedig ezek az elvárások lényegesen befolyásolják a férfiakat családi szerepeiknek (ki)alakításában. Ezzel az állítással szemben mintegy kétszer ennyin gondolják, hogy a feleségnek *inkább* kellene otthon maradni és gondoskodni a gyereknevelésről, valamint a háztartási feladatokról, ha a család ezt megengedheti magának. A jelenség nem pusztán az erdélyi társadalomra jellemző, Blaskó (2006) több országra is érvényes helyzetnek tartja, hogy a többség elfogadja azt a típusú háztartási munkamegosztást, amely kialakult a párkapcsolatában, még akkor is, ha egyenlőtlen. Egyik magyarázat szerint ahol a férfiak társuknál több időt töltenek keresőmunkával, a nők e miatt úgy érzik a házimunkában indokolt nagyobb szerepet vállalniuk. Másik legkézenfekvőbb magyarázat, mely a párkapcsolat jellegét is figyelembe veszi, hogy a házastest nemi munkamegosztási nézetei eleve tradicionálisabbak (Shelton – John, 1996). A hagyományos párkapcsolatok esetében az erőteljes tradicionalizmus hazai sajátosság is, amint korábban az értékvizsgálatok fejezetben láthattuk, ilyen keretek között a nők úgy értelmezik otthoni tevékenységeiket, mint amelyek elsődlegesen a gondoskodás, törődés jegyében zajlanak, a család összetartására irányulnak, és esetenként nagyobb sikerélményt nyújtanak a nők számára a keresőmunkánál, melyet inkább érznek tehernek (Shelton – John, 1996). A megváltozott munkaerőpiaci viszonyok mellett, sok nő vált munkanélkülivé, esetükben lehetséges, hogy eme kényszer módosította attitűdjeiket, így a keresőtevékenységtől eltávolodni kényszerülő nők számára a háziasszonyi, anyai szerep, a mellett, hogy társadalmilag legitimált (ellenben a férfiakkal)¹⁷ egy második esélyt is jelent (Blaskó, 2006).

¹⁷ Blaskó (2006) úgy véli, hogy a nőkkel ellentétben a gazdasági szerkezetváltozás miatt munkanélkülivé váló férfiak számára nem létezett olyan szerep, amely legitimálta volna a férfiakat, mint háztartásvezetőt vagy főállású apát, esetükben funkcióvesztés történt a munkanélküliség hatására, amely a nőket is a hagyományos családi attitűdök irányába mozdította, és ezek a nők a keresőmunkát nagyobb arányban vélték másodlagosnak.

Az erdélyi közvélemény majdnem egyötöde gondolja, hogy a nők népszerűtlen politikai szerepvállalása mögött a nők alkati (biológiai) tényezői állnak, az állítással egyetértők közt döntően házasságokat találunk, akárcsak azok közt, akik úgy vélik, a nők utcai bántalmazásának oka kapcsolatban van a kihívó öltözettel, az állítással összesen 32% értett egyet.

A családon belüli erőszak vizsgálata különálló kutatás is lehetne, az általunk használt kérdőívben viszont csak az erőszak megítélésének nyilvánosságával kapcsolatosan mérték az egyének attitűdjét. Korábbi felmérések (Tóth: 2003, Virág: 2006, WHO) a téma látenciáját igazolták, az adatok főként ezért megbízhatatlanok. A szakirodalom tipikus elkövetőkként a 36-45 közötti férfiakat jelöli meg, a tipikus áldozat pedig ezek felesége, élettársa (Virág, 2006: 384). Ezek közül általában a durvább esetek kerülnek nyilvánosságra, mivel nemcsak az elkövetők igyekeznek titkolni a bántalmazásokat, hanem az áldozatok is. Az erdélyiek relatív többsége, 32.7%, egyetért abban, hogy a családi erőszak nem pusztán magánügy, és ehhez képest a megkérdezettek negyede gondolja, (22.5%) gondolja az erőszakról, hogy annak nem kell(ene) a nyilvánosság elé kerülni. A családon belüli erőszak magánügyként kezelésével egyetértők közül 64% a házasságban élők aránya, további 17% az özvegyek és az 15% az egyedülállók aránya.

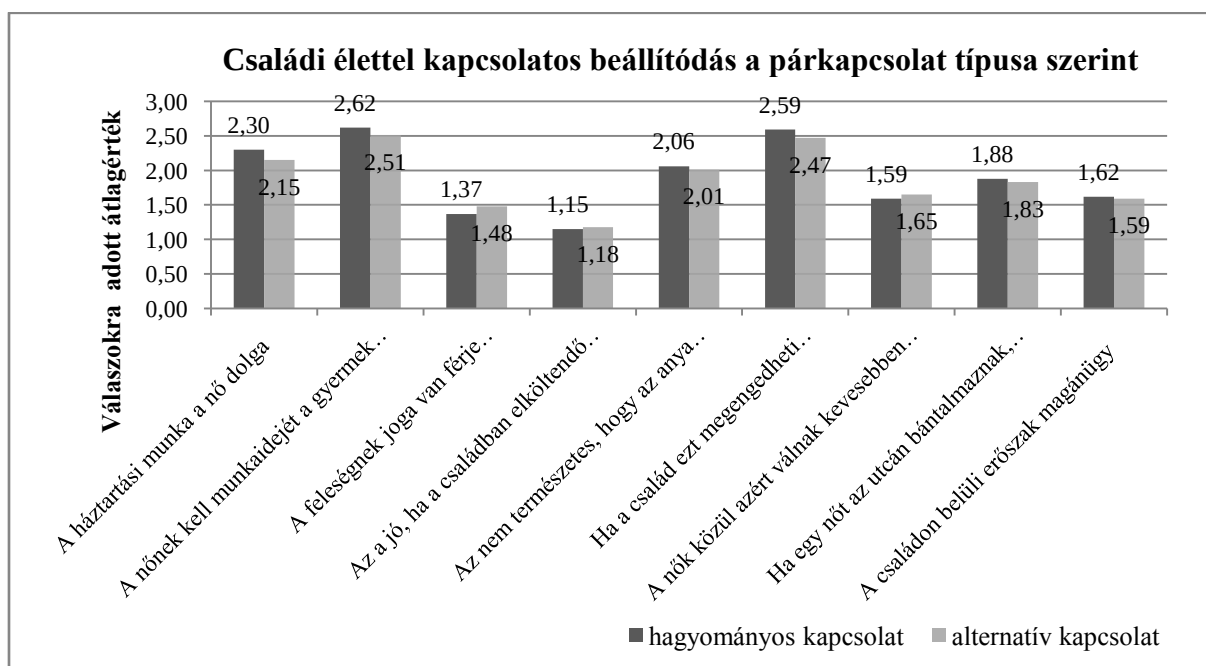
A családi élettel szembeni beállítódást mérő válaszokra kapott átlagértékek közt enyhe különbségek vannak a párkapcsolattípusok függvényében (5. ábra). Szignifikáns eltérés a hagyományos és nem hagyományos kapcsolatban élők közt a nők munkaidejének a gyermek szükségleteihez való igazításához, valamint a feleség pénzköltési jogához adott válaszok átlagértékeinek összehasonlításában mutatható ki.¹⁸

¹⁸ Mindkét válasz esetében a szignifikancia szint 0,002.

11. táblázat. *Családi élettel kapcsolatos attitűdök családi állapotok szerint*

Családi életre vonatkozó, és nemi szerepekkel kapcsolatos felfogások 2010-ben – az adott állítással egyetértők százalékos megoszlása	egyedülálló	házas	nem házas együtt élő	elvált	özvegy	összes
1. A háztartási munka a nő dolga	14.2	59.4	2.8	2.8	20.7	49.3
2. A nőnek kell munkaidejét a gyermek szükségleteihez igazítania	15.0	61.2	3.2	3.2	17.4	69.6
3. A feleségnek joga van férje megkeresése nélkül elkölteni az általa megkeresett pénzt	22.1	62.3	6.5	2.6	6.5	9.9
4. Az a jó, ha a családban elköltendő nagyobb összegekről a családtagok közösen döntenek	31.2	56.2	0.0	0.0	1.6	2.1
5. Az nem természetes, hogy az anya után az apa is kivegye a szülési szabadság egy részét	15.3	63.1	2.8	3.2	15.7	34.6
6. Ha a család megengedheti magának, a feleségnek otthon kellene maradnia, hogy a családjáról, a háztartásról és a gyermekekről gondoskodjon	14.1	63.5	3.8	2.7	15.9	67.5
7. A nők közül azért válnak kevesebben politikusokká, vezetőkké, mert alkatilag kevésbé képesek a vezetésre	18.8	58.0	5.1	2.2	15.9	18.5
8. Ha egy nőt az utcán bántalmaznak, mindig azt is meg kell nézni, mennyire öltözködött kihívóan	14.2	56.7	5.0	2.5	21.7	32.1
9. A családon belüli erőszak magánügy	14.9	63.7	2.4	2.4	16.7	22.2

Forrás: Kárpát Panel adatbázis (2010) alapján a szerző szerkesztése

5. ábra. *Családi élettel kapcsolatos beállítódás a párkapcsolat típusa szerint; az újrakódolt válaszokra adott átlagértékek, ahol 1 – egyáltalán nem ért egyet és 3- teljes mértékben egyetért.*

Forrás: Kárpát Panel adatbázis alapján a szerző szerkesztése

Végezetül az attitűdkérdésekre adott válaszokból kiindulva, annak függvényében, hogy az állítással való egyetértés valamint elutasítás tradicionálisabb, vagy egyenlőségre törekvőbb hozzáállás elfogadását vagy tagadását jelentette, létrehoztunk egy indexet, amely tükrözi az említett beállítódásokat. E szerint a modern attitűd fele tendálók indexpontszáma a

legmagasabb, a tradicionalista jegyeket mutatóké pedig a legalacsonyabb. A szakirodalom szerint ugyanakkor a vélemények többsége a két szélső pólus között helyezkedik el, így nekünk is van egy kevert vagy határozatlan kategóriánk és valóban a megkérdezettek több mint fele (53%) ebbe a csoportba sorolódik. Ebben a felosztásban összességében kevesen kerültek a tradicionális kategóriába (19%) és többen a modernbe (27%). A párkapcsolat típusának függvényében vizsgálva az eloszlásokat, mind a hagyományos mind pedig a nem hagyományos kapcsolatban élők közt nagyjából egyforma arányban találunk tradicionális attitűddel rendelkezőket, viszont a nem hagyományos kapcsolatban élők egyharmadánál, a hagyományos kapcsolatok egynegyedénél találkozunk modern beállítódásokkal. A családi életéről, és a munkamegosztásról való paternalisztikus vagy egyenlőségelvű gondolkodás szintén olyan különbség, amely kimutatható a két párkapcsolati formában élők között, még akkor is, ha jelenléte nem olyan markáns.

Mindent összevetve azonban nem mondhatjuk, hogy a hagyományostól eltérő párkapcsolati formákat választók összességében modernebb értékeket is vallanak a családi életre vonatkozóan, vagy a nemi szerepfelfogásokkal kapcsolatban, ami azt is jelenti egyben, hogy az Erdélyben alternatív kapcsolatban élők nézetei kevésbé a modern felfogás, mint inkább a gazdasági szempontok által meghatározott.

Összefoglalás

Elemzésünkben a teljesség igénye nélkül, a különböző párkapcsolattípusok mögött rejlő döntések feltárásakor figyelembe vettünk egyaránt kulturális és strukturális magyarázatokat, a rendelkezésre álló adatok függvényében időbeni összehasonlítást is végeztünk. Tanulmányuk elején abból a feltételezésből indultunk ki, hogy a különböző párkapcsolattípusban élők eltérő szocio-demográfiai jellemzőkkel írhatók le, továbbá különböznek egymástól érték szemlélet és a családról valamint nemi szerepfelfogásokról alkotott elképzeléseikben. Ennek vizsgálatára hoztuk létre a családi állapotok összevonásával azt a (dummy) változót, amely alapján végül kialakítottuk hagyományos és nem hagyományos párkapcsolati kategóriáinkat. Ezen túlmenően a stabilabb párkapcsolati formában, vagyis a házasságban élőkkel szembeni előfeltevésünk, hogy ők hagyományos értékrendszerükből kifolyólag részesítik előnyben a házasságot, egyéb párkapcsolati alternatívákkal szemben, míg a kevésbé stabil kapcsolatban élők (elváltak, élettársi viszonyban élők, szinglik) többek között liberálisabb gondolkodásmódjuk miatt döntöttek az adott kapcsolat formája mellett.

Hipotéziseink megalkotásakor a párkapcsolat típusok melletti döntéseket értékvezérelt cselekvésnek tekintettük, ami nem helytálló a kategorizálás során pl. az özvegyek esetében, akiket a hagyományos kapcsolatban élőkhez soroltunk, viszont kétségkívül özvegységükről nem normaszzerűen döntöttek. A szakirodalom továbbá a szinglik esetében hívja fel a figyelmet, ennek az életformának a lehetséges kényszerűségére. A kultúralista megközelítés ilyen szempontú korlátjával tisztában vagyunk, ezért sem hagyhattuk elemzésünkben figyelmen kívül a kemény szociológiai változók hatásának vizsgálatát.

A bevezető részben áttekintett szakirodalommal párhuzamosan bemutattunk az elmúlt évtizedekben zajló párkapcsolati stabilitással és instabilitással kapcsolatos változásokat, rámutattunk ezek lehetséges okaira, itt elsősorban a természetes népmozgalmi statisztikára hagyatkoztunk romániai és kevésbé erdélyi viszonylatban. A második demográfiai átmenet keretei közt gondolkodva arra a társadalmi környezetre, amelyben élünk érvényes a *házasságkötési időpontjának kitolódása*, valamint a *házasságkötések számának folyamatos csökkenése* viszont a *válások számának növekedése* kevésbé mondható általános jelenségnek, annál is inkább, hogy a gazdasági válság óta, de a recessziós időszakokban inkább csökkent a válási arányszám; az elmúlt évtizedekben népszerűvé váltak a házasság hegemoniáját megtörő *alternatív együttélési formák*, és az *első gyermeküket vállaló nők átlagéletkora kitolódott*. Az erdélyiek túlnyomó többsége továbbra is a házasságot preferálja leginkább az együttélési

formák közül, az egyszemélyes háztartások aránya pedig inkább az idősebb népességen belül növekedett nem a fiatal-középkorú szingli életmódúaknak köszönhetően. Az élettársi kapcsolatok stabilitásáról nincsenek adataink, kulturális álláspontunk pedig nem igazolt, hiszen az erdélyi élettársi viszony mellett döntőket inkább az alacsony iskolázottság jellemzi, többségük középkorú, és nem középosztályi értékrenddel, tudatos, elköteleződni nem kívánó, ennek folytán élettársi kapcsolatot választó fiatal. A demográfiai mutatók közül az életkori változónak volt a leginkább hatása a párkapcsolat típusok szerinti elkülönülésben.

Korábbi kutatásokhoz hasonlóan a mi elemzéseink eredményei is igazolták a stabilnak tekintett, hagyományos párkapcsolat és a vallásosság összefüggéseit. A hagyományos kapcsolatban élők több dimenzióban is vallásosabbak az alternatív, kevésbé stabil kapcsolatban élőkénél, amely a faktoranalízissel vizsgált értékmintázatukban is megjelenik. A nem hagyományos párkapcsolati formában élőkénél 2010-ben erőteljes vallási intézményesülés nélküli erkölcsösség volt kimutatható, mindkét csoport esetében kevésbé jellemző az individualista öncélkövetés, vagy akár a posztmaterialista faktorkompozíció.

Amint feltételeztük a különböző párkapcsolat típusokban eltérőek a családi élettel kapcsolatos attitűdök és a különböző nemi szerepfelfogások, de ilyen téren ennél jóval nagyobb különbségek nemek közötti összehasonlításban mutathatók ki. Az általunk létrehozott tradicionális-modern attitűd betájolására szolgáló index alapján meglepően kevés volt a hagyományos beállítódással rendelkezők aránya, holott korábban már kimutattuk – igaz más változók alapján – tradicionalista értékek dominanciáját. Az egyenlőtlen családi munkamegosztás és döntéshozás, a nők nemükből fakadó hátrányos megítélése és biológiai különbségekkel alátámasztott sztereotípiára vonatkozó állításokkal az erdélyi nők többsége (is) egyetért. A nemi szerepmegosztásra adott válaszok alapján kissé sommásan ugyan, de a hagyományos szerepfelfogás konzerváltságára következtetünk, amit elsősorban történelmi-társadalmi okokkal magyaráztunk, mint például az államilag kényszerített emancipáció, a szocialista modernizáció, mely során a nők kettős terhének növekedése mellett, az egyének magán szférájuk óvásának igyekezetével egyben fenntartották a patriarchális családi viszonyt.

Függelék

3. táblázat. Bináris logisztikus regresszió, 2010.

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Step 1 ^a lakhely	,253	,217	1,363	1	,243	1,288
életkor 2010	,040	,007	29,689	1	,000	1,041
aktivitás	,001	,012	,012	1	,912	1,001
végzettség	-,063	,113	,309	1	,579	,939
Constant	-,474	,555	,729	1	,393	,622

Forrás: Kárpát Panel (2010) adatbázis alapján a szerző elemzése

1. Nagelkerke $R^2=0.099$
2. Függő változó: párkapcsolati forma

4. táblázat: Bináris logisztikus regresszió, 2007.

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Step 1 ^a végzettség	-,199	,115	2,987	1	,084	,820
lakhely	-,190	,226	,709	1	,400	,827
életkor 2007	,026	,008	10,373	1	,001	1,026
aktivitás	-,170	,239	,510	1	,475	,843
Constant	1,125	,632	3,169	1	,075	3,080

Forrás: Kárpát Panel (2007) adatbázis alapján a szerző elemzés

1. Nagelkerke $R^2=0.060$
2. Függő változó: párkapcsolati forma

10. táblázat. A két eltérő típusú párkapcsolatban élők faktorstruktúrája 2007-ben.

hagyományos kapcsolat					nem hagyományos kapcsolat				
	1	2	3	4		1	2	3	4
jó viszony az emberekkel	0,758	0,059	0,085	0,135	megbecsülés	0,856	0,071	0,093	-0,030
mások véleményének tisztelete	0,739	0,208	0,022	0,091	mások véleményének tisztelete	0,795	0,056	0,084	0,147
mértékletesség	0,709	0,245	-0,067	0,199	jó viszony az emberekkel	0,790	0,091	0,076	0,239
megbecsülés	0,661	0,089	0,192	0,305	mértékletesség	0,736	0,195	0,174	0,130
békés világ	0,595	0,085	0,383	0,014	erkölcsösség	0,651	0,263	-0,273	0,075
erkölcsösség	0,540	-0,069	0,178	0,408	személyes szabadság	0,643	0,141	-0,016	-0,095
mások segítése	0,491	0,343	0,260	0,066	szakmai érvényesülés	0,560	0,142	0,524	-0,236
igaz barátság	0,426	0,304	0,376	-0,008	siker	0,510	0,048	0,425	0,050
vezetésre való jog	0,077	0,692	0,048	0,025	mások segítése	0,481	0,333	0,230	-0,019
változatos élet	0,077	0,679	0,032	0,010	munka	0,383	0,099	0,181	0,222
mindig elérje céljait	0,122	0,628	-0,038	0,306	magyarsága	0,362	0,296	-0,251	0,261
önmegvalósítás	0,179	0,581	0,199	0,188	önmegvalósítás	0,238	0,693	0,098	0,195
mindig megszerezze, amit akar	0,105	0,578	-0,081	0,262	szerelem, boldogság	0,049	0,684	-0,033	-0,097
közösségi problémákkal foglalkozni	0,077	0,578	0,283	-0,148	szépség világa	0,101	0,645	0,187	0,026
szakmai érvényesülés	0,275	0,528	-0,143	0,458	vezetésre való jog	-0,061	0,632	0,548	0,109
szépség világa	0,284	0,427	0,261	0,100	igaz barátság	0,366	0,617	0,134	-0,013
hit istenben	0,098	-0,023	0,774	0,146	hagyományok	0,205	0,546	-0,332	0,358
vallás	-0,092	-0,026	0,710	0,341	békés világ	0,193	0,495	-0,156	0,321
hagyományok	0,418	0,155	0,605	-0,088	közösségi problémákkal foglalkozni	0,068	0,469	0,164	-0,040
magyarság	0,226	0,175	0,573	-0,028	mindig megszerezze, amit akar	0,130	-0,065	0,685	0,104
munka	0,067	0,212	0,041	0,584	változatos élet	0,009	0,346	0,674	0,132
siker	-0,021	0,445	-0,025	0,574	mindig elérje céljait	0,309	0,352	0,539	0,187
személyes szabadság	0,332	0,167	0,071	0,557	vallás	0,097	-0,123	0,113	0,841
család	0,196	-0,120	0,186	0,554	hit istenben	-0,122	0,275	0,052	0,742
szerelem, boldogság	0,231	0,325	0,146	0,344	család	0,347	-0,010	0,222	0,547

Forrás: Kárpát Panel (2007) adatbázis alapján a szerző elemzése

Hivatkozások

BLASKÓ, Zsuzsa 2006 Nők és férfiak – keresőmunka, házimunka. Kutatási Jelentések 82. Központi Statisztikai Hivatal, Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest.

BROWN, L. Susan – BOOTH, Alan 1996 Cohabitation versus Marriage: A Comparison of Relationship Quality. *Journal of Marriage and the Family*, (Vol.23., No. 3.) pp. 668-678.

CSEH-SZOMBATHY, László 1979 *Családszociológiai problémák és módszerek*. Gondolat, Budapest.

FÖLDHÁZI, Erzsébet 2009 *Az első házasság felbomlása. Válás Magyarországon és az erdélyi magyarok körében*. In: SPÉDER, Zsolt (ed.): *Párhuzamok. Anyaországi és erdélyi magyarok a századfordulón*. Budapest, 135-148.

GEAMBAȘU, Réka 2004 Hová lett a szocialista család. *Korunk*, Kolozsvár, <http://www.korunk.ro/?q=node/8&ev=2004&honap=3&cikk=7473> (letöltve 2014. június 24-én)

GERGELY, Orsolya 2009 Nő a tét. Munkaerőpiaci pályák, vállalkozói karrierutak székelyföldi nők körében. In: SZÉKELY, et. al. (ed.): *X. RODOSZ Konferenciakötet*, Clear Vison, Kolozsvár, 95-107.

GERGELY, Orsolya 2010 *Vállalkozás női módra. A székelyföldi női vállalkozók profiljának és motivációinak vizsgálata*. Ph.D. értekezés, Budapest, http://phd.lib.uni-corvinus.hu/558/1/gergely_orsolya.pdf (letöltve 2014. június 24-én)

GOG, Sorin 2007. Az ateizmus után. Románia a vallási újjászületés és szekularizáció között. *Erdélyi Társadalom*, (5. évf. 1. Sz.) pp. 51-65.

HIEKEL, Nicole – LIEFBOROER, C. Aart – POORTMAN, Anne-Right 2012 *The meaning of cohabitation across Europe*. Netherlands Interdisciplinary Demographic Institute, Netherlands, <http://epc2012.princeton.edu/papers/120762> (letöltve 2014. június 23-án)

KNOX, David 1988. *Choices in Relationships. An Introduction to Marriage and the Family*. West Publishing Company, New York.

LEHRER, L., Evelyn 2009. *Religion, Economics and Demography. The Affects of religion on education, work and the family*. Routledge, New York.

LÉVAI, Katalin 2000 *A nő szerint a világ*. Osiris, Budapest.

LUCA, Adina 2005 *Studiu despre valorile și comportamentul din perspectiva dimensiunilor culturale după metoda lui Geert Hofstede*. Interact and Gallup Organization, Romania, <http://customer.kinecto.ro/2005/Interact/Overview%20Cross%20Cultural.pdf> (letöltve 2014. június 19-én)

LYNGSTAAD, Torkild – JALOVAARA, Marika 2010 *A review of antecedents of union dissolution*. Max Planck Institute for Demographic Research, (Vol. 23., Art. 10.) pp. 257-292.

MAGYARI-VINCZE, Enikő 2004 A patriarkális rend – alulról és felülről. *Korunk*, Kolozsvár, <http://www.korunk.ro/?q=node/8&ev=2004&honap=3&cikk=7472> (letöltve 2014. június 24-én)

PONGRÁCZ, Tiborné – MURINKÓ, Livia 2009 Háztartási munkamegosztás. Azonosságok és különbségek Európában. In: NAGY, Ildikó – PONGRÁCZ, Tiborné (ed.): *Szerepváltozások: Jelentés a nők és férfiak helyzetéről*. Budapest, 95-116.

PONGRÁCZ, Tiborné 2005 Nemi szerepek társadalmi megítélései. In: NAGY, Ildikó – PONGRÁCZ, Tiborné et al.(ed.): *Szerepváltozások: Jelentés a nők és férfiak helyzetéről*. Budapest, 73-86.

PONGRÁCZ, Tiborné 2011 *A családi értékek és a demográfiai magatartás változásai*. Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest.

S. MOLNÁR, EDIT 2010 Párkapcsolat létesítését/megszüntetését érintő magatartási normák változásai. *Statisztikai Szemle*, 3. sz., 252-273.

SHELTON, B. Anne – JOHN, Daphne 1996 The division of household labor. *Annual Review of Sociology*. (Vol. 22.) pp. 299–322.

SHORTER, Edward 1979 *The Making of the Modern Family*. Basic Books, New York.

SOMLAI, Péter - TÓTH, O. 2002 A házasság és a család változásai az ezredforduló Magyarországon. *Educatio*. (3) 339-348.

SOMLAI, Péter 2013 Család. 2.0. *Együttélési formák a polgári családtól a jelenkorig*. Napvilág.

SPÉDER, Zsolt – KAPITÁNY, Balázs 2006 Szülővé válás az ezredforduló után: a strukturális körülmények és a tudati tényezők szerepe az első gyermek vállalásakor. In: KOLOSI, Tamás et al. *Társadalmi riport*, 2006. Budapest: TÁRKI, 183–203.

SPÉDER, Zsolt 2005 Az élettársi kapcsolatok megjelenése, terjedése és az ehhez kötődő legújabb demográfiai fejlemények néhány kevésbé hangsúlyozott tényezője. *Demográfia*, (XLVIII. Évf., 2-3. sz.) 187-218.

SPÉDER, Zsolt 2011 Ellentmondó elvárások között... Családi férfiszerepek, apaképek a mai Magyarországon. In: PONGRÁCZ, Tiborné (ed.): *A családi értékek és a demográfiai magatartás változásai*. Budapest, 129-146.

SZABÓ, Izabella 2013 *A szingliség és a gyermektelenség egyéni és társadalmi okai Kolozsváron*. Kézirat, Kolozsvár.

VERES, Valér 2006 *Demográfia és népeségszociológia*. Egyetemi kiadó, Kolozsvár.

VIRÁG, György 2006 *Családon belüli erőszak*. In: GÖNCZÖL, K. – KEREZSI, K. – KORINEK, L. – LÉVAY, M. (ed.): *Kriminológia, szakkriminológia*. Complex, Budapest, 377-398.

VOICU, Bogdan 2001. România Pseudo-Modernă. *Sociologie Românească*, 1-4, pp.35-69.

VOICU, Bogdan 2009. *Valorile și sociologia valorilor*. Institutul de Cercetare a Calității vieții, București, <http://www.iccv.ro/valori/texte/valori-cvb,%20v4.pdf> (letöltve 2013. április 28-án)

WU, L. Lawrence – MUSICK, Kelly 2008 Stability of Marital and Cohabiting Unions Following a First Birth. *Population Research and Policy Review*. (Vol.27.) pp. 713-727.